

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL III.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Ádány Tamás, Badó Attila, Békés Ádám, Benke József, Czeti István,
Földi András, Hamza Gábor, Király Miklós, Koi Gyula, Kukorelli István,
Landi Balázs, Pókecz Kovács Attila, Sándor István, Schweitzer Gábor, Szabó Béla,
Szabados Tamás, Szoboszlai-Kiss Katalin, Tóth J. Zoltán, Váczi Péter

ISBN 978 963 664 066 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Hamza Gábor, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő: Kovács Natália
Olvasószerkesztő: Rácz Attila
Nyomdai előkészítés: Mocsonoky Gábor
Fedélterv: Markó Natália
Termékmenedzser: Egri Róbert
Nyomdai munkálatok: Sowa Sp. z o.o.
Megjelent 24,67 (A/5) ív terjedelemben

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Kőváry László (1819–1907), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja

Kőváry (más írásmóddal Kővári) László jogász, történész, statisztikus, városépítő polgár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja 1819. július 7-én született Tordán (Torda vármegye). 1907. szeptember 25-én hunyt el Kolozsváron.

A Magyar Tudományos Akadémia Kőváry Lászlót 1883. május 17-én tartott közgyűlésén választotta levelező tagjává. A Magyar Tudományos Akadémia levelező taggá választását követően *Történetünk eszmemenete és nyugvópontja* címmel négy évvel később, 1887. június 13-án tartotta székfoglaló előadását.

Kőváry László tanulmányait szülővárosában, az unitárius algimnáziumban kezdte és a kolozsvári unitárius kollégiumban folytatta. Jogi tanulmányokat a kolozsvári református kollégiumban folytatott.

Több éven át, 1842 és 1848 között, előbb joggyakornok, majd írnok volt a marosvásárhelyi királyi táblán.

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején, 1848. május 2-án *Ellenőr* címmel erősen radikális irányzatot követő politikai lapot alapított Kolozsváron. 1848. június 8-án Szemere Bertalan az Országos Statisztika Hivatal titkárának nevezte ki. Fontos megemlíteni, hogy Kossuth Lajos pénzügyminiszter mellett ellátta a statisztikával kapcsolatos teendőket is.

A kormány 1848 októberében Kőváry Lászlót Erdélybe küldte. Először Háromszéken működött, majd Debrecenbe ment. Debrecenből a kormány Nagyszében (Hermannstadt) bevétele után 1849. március 15-én az erdélyi sereg hadi tudósítójaként és historikusaként Bem József seregéhez küldte.

Kőváry József haditudósítói tevékenysége a zsibói fegyverletételt követően ért véget.

Kőváry László a forradalom és szabadságharc leverését követően menekülni volt kénytelen. Székelyföldön, a szent-demeteri kastélyban keresett menedéket Terényi (Stummer) Lajossal együtt, aki Ipolyi (Stummer) Arnold (1823–1886) történész és művészettörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagja, püspök, testvére volt. Rejtekhelye felfedezését követően először a marosvásárhelyi várbörtönbe, majd a kolozsvári börtönbe került. Néhány hónap múlva azonban, az 1850-ben vezérőrnaggyá (generalmajorrá) előléptetett Karl von Urbantól, kegyelmet kapott.

Személyi szabadságát visszanyerve Pestre költözött. Pesten a tekintélyes *Pesti Napló* munkatársa lett. Történelmi kutatás céljából a gyulafehérvári és a marosvásárhelyi könyvtárban folytatott kutatómunkát. Marosvásárhelyről visszatért Pestre. Pesten a katonai kormány letartóztatta és Kolozsvárra internáltatta. Ennek oka az volt, hogy Makk Józsefet, aki a marosvásárhelyi várból megszökött és őt meglátogatta, Kolozsvárról való menekülésében segítette.

Kőváry László Jakab Elekkel (1820–1897), a jeles jogtudóssal és történésszel, akit a Magyar Tudományos Akadémia 1870. május 25-én tartott közgyűlésén levelező tagjának, majd 1889. május 3-án tartott közgyűlésén rendes tagjának választott, együtt adta ki az *Ébredő* és a *Remény* című, Erdély-szerte széles körben olvasott lapokat.

1854-ben Kolozsváron kötött házasságot kiadója, Tiltsch János, unokahúgával. A házasság révén Kolozsvár patríciusi családjai körébe került. Mentessült az anyagi gondoktól és az irodalomnak élhetett. Említést érdemel, hogy 1862-ben megvásárolta a *Korunk* című politikai lapot, melyet Deák-párti szellemben szerkesztett öt éven át, az 1867-es osztrák–magyar kiegyezésig.

Az országos statisztikai hivatal szervezése során meghívást kapott az 1848-ban már betöltött hivatala elfoglalására. Ezt a felkérést azonban sokrétű, Kolozsvárhoz kötődő hírlapírói és tudományos munkájára való hivatkozással elhárította.

Kőváry László az első magyar biztosítótársaság felállítása alkalmával ennek kolozsvári irányítója lett. Nem sokkal később a Kolozsváron létrehozott Victoria biztosító-társaság egyik igazgatói állását foglalta el.

Jogi vonatkozású tudományos munkásságának középpontjában a biztosítási jog művelése és tudományos igényű ismertté tétele, népszerűsítése állt. Az 1870-es években megírta a biztosítás *Encyclopaediáját* négy kötetben. E művének első kötete a biztosítás bibliográfiáját, történetét, politikáját, matematikai elméletét, a biztosítási ágak rendszerét foglalta magában, ma-

gyarul és német fordításban. A mű sajnos csak kéziratban maradt fenn, nem került kinyomtatásra.

Munkájával francia nyelven pályázott a párizsi akadémiánál. A párizsi akadémia Kőváry László munkáját 1883. november 10-én dicséretben részesítette, ami komoly nemzetközi elismerést jelentett. Kőváry László az *Encyclopaedia* III. kötetének első felét az *Életbiztosítás rendszere* címmel 1884-ben tette közzé nyomtatásban.

Kőváry László házassága gyermektelen maradt. Minden erejét a társadalmi előrehaladásra fordította. Mint Kolozsvár tiszteletbeli főjegyzője és mint virilistabizottsági tag aktív részt vállalt a fejlődő, 1872 óta egyetemi város szépirodalmi és közgazdasági viszonyai előmozdításában. Mint közgazdasági kérdéseket elemző népszerű előadó, takarékpénztári igazgató, valamint a kolozsvári unitárius főgimnázium felügyelő-kurátoraként is igen aktív tevékenységet fejtett ki.

A vasúti alkalmazottak lakásviszonyainak javításával foglalkozva egy telepet alapított, ezt Kőváry-telepnek nevezték, mely öt utcát és száz házat foglalt magában. Ezen a telepen a vasutasok részletfizetéssel, kedvezményesen vásárolhatták meg házukat.

Kőváry Lászlót a kolozsvári Ferenc József Királyi Tudományegyetem 1902-ben tudományos érdemeire tekintettel tiszteletbeli (honoris causa) doktorává avatta. Említést érdemel, hogy Kőváry Lászlót irodalmi munkásságára tekintettel az Erdélyi Irodalmi Társaság tiszteletbeli tagjának választotta.

Említést érdemel, hogy Kolozsváron a Bástyá (ma Daicoviciu utca) és Víz (ma Roosevelti utca) utcák sarkán lévő házon emléktábla hirdeti, hogy Kőváry László itt élt és dolgozott. Fontos megemlíteni, hogy a Magyar Unitárius Egyház Kőváry Lászlót ma is kiemelkedő, különös megbecsülésre érdemes tagjai között tartja számon.

Kőváry László irodalmi tevékenysége is figyelemre méltó. Több novellát és verset is írt. Több mint tíz éven át, 1843 és 1854 között a kolozsvári, kilenc kötetben publikált Györke Könyvtára szerkesztői teendőit is ellátta.

Kőváry László felett az emlékbeszédet Márki Sándor tartotta a Magyar Tudományos Akadémián 1910-ben, mely nyomtatásban is megjelent. Kőváry László sírja Kolozsváron, a Magyar Tudományos Akadémia számos más elhunyt tagjához hasonlóan a Házsongárdi temetőben van.

Történeti kutatásai középpontjában az Erdélyi Fejedelemség újkori köz- és eseménytörténete állt. Levéltári kutatásai és tudományos érdeklődése kiterjedt Kolozsvár történetére, továbbá az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc erdélyi eseménytörténetére is.

Kőváry László a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedében a magyarországi jogászok és történészek körében ismert tudósnak,

jogásznak és történésznek egyaránt számított. Az oklevelek, dokumentumok körültekintő, magas színvonalú tudományos igényű elemzésére épülő történeti és a biztosítási joggal foglalkozó iránymutató, úttörő jellegű munkái századunk harmadik évtizedében is figyelmet érdemelnek.

Hamza Gábor

Kőváry László főbb munkái

Székelyhonról 1841. Kolozsvár, 1842; *Erdélyország statistikája.* I. kötet. Kolozsvár, 1847; *Erdély régiségei.* Pest, 1852; *Erdély földje ritkaságai.* Kolozsvár, 1853; *Erdély nevezetesebb családai. Czimerekkel és leszármazási táblákkal.* Kolozsvár, 1854; *Kőváry László kisebb munkái.* Kolozsvár, 1857. I–II. kötet (I. Száz történelmi regé. II. Történelmi adomák.); *Erdély krónikája a forradalom után.* Kolozsvár, 1859; *Erdély történelme (1847-ig).* Kolozsvár, 1859–66. I–VI. kötet; *A magyar családi s közéleti viseletek és szokások a nemzeti fejedelmek korából.* Pest, 1860; *Erdély története 1848–49-ben.* Pest, 1861; *Okmánytár az 1848–49. erdélyi eseményekhez.* Kolozsvár, 1861; *Erdély építészeti emlékei.* Erdély Régiségei 2., bőv. kiad. Kolozsvár, 1866; *Biztosítási Évkönyv 1870. A magyar és osztrák megszűnt, működő és keletkező biztosító társaságok történeti és statisztikai átnézete.* Pest, 1870; *Kolozsvár szabad kir. város lakosai az 1869–70. népszámlálás szerint. Elnöki jelentés.* Kolozsvár, 1870; *A megyei és országos állami biztosítás rendszere.* Kolozsvár, 1871; *Az életbiztosítás, mint legbiztosabb tőkeszerzés népszerű ismertetése.* Pest, 1871; *Erdély története: az ősidőktől korunkig.* (Kuliffay Edével, Szilágyi Sándorral és Horváth Mihállyal) Budapest, 1876; *A kölcsönös segélypénztárak és gondoskodó intézetek nálunk és külföldön.* Pest, 1877; *A vasutasok kötelező baleset biztosítása behozatala érdekében emlékirat.* Pest, 1880; *Az életbiztosítás rendszere.* Budapest, 1884; *Visszaemlékezések a forradalom derűsebb napjaira.* Kolozsvár, 1898–99; *A millennium lefolyásának története s a millenáris emlékkalkotások.* Budapest, 1897; *Brassai százéves pályafutása.* Emlékirat. Kolozsvár, 1897; *Hunyadmegye kihalt családjairól.* Déva, 1900; *Magyarország története. 1905 és Tájépek utazási rajzokban.* Válogatta, bevezető jegyzetekkel ellátta Bálint József. Bukarest–Budapest, 1984.

Felhasznált irodalom

Köblös Zoltán: *Kővári József irodalmi munkássága.* Erdélyi Múzeum, 1907; Márki Sándor: *Emlékbeszéd Kőváry László l. tag felett.* Budapest, 1910; Lukinich Imre: *A szabadságharc történetírói.* Századok 1917; Kelemen Lajos: *Kőváry László.* In: *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félévszázados ünnepére 1859–1909.* Kolozsvár, 1942; Faragó József: *Kőváry László balladagyűjtése 1852-ben.* Ethnográfia 1979 és Egyed Ákos: *Kőváry László – a városépítő polgár.* In: Dáné Tibor Kálmán et alii szerk., *Kolozsvár 1000 éve.* A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Magyar Közművelődési Egyesület, Kolozsvár, 2001.